

ללמד המקום

Parasha Ki-Tetze כִּי־תֵצֵא Wanneer je uitgaat.
Devarim (Deutr) 21:10-25:19

Shilu'ach ha'ken

In deze parasja komen 74 Mitswot (leefregels) voor, 27 geboden en 47 verboden. Deze parasja heeft de meeste Mitswot van heel de Torah. In de parasha van deze week, Ki Tetze, lezen we ook over een beroemde mitswa n.l. die van het wegsturen van de moedervogel:

D'varim (deutr) 22:6-7; Wanneer voor uw aangezicht een vogelnest op den weg voorkomt, in enigen boom, of op de aarde, met jongen of eieren, en de moeder zittende op de jongen of op de eieren, zo zult gij de moeder met de jongen niet nemen. Gij zult de moeder ganselijk vrijlaten; maar de jongen zult gij voor u nemen; opdat het u welga, en gij de dagen verlengt. Eigenlijk zijn hier twee mitswot: de moeder niet samen met haar kinderen meenemen (dit is een negatieve mitswa), en de moedervogel wegsturen voordat ze de kinderen meeneemt (een positieve mitswa). Dit lijkt natuurlijk allemaal wat vreemd maar de Torah legt de grondgedachte hier niet uit, maar gedurende het grootste deel van de geschiedenis leek de boodschap vrij duidelijk: wees niet wreed! Het was zo duidelijk dat de Misjna in Berakhot 5:3 stelt dat we mensen ervan moeten weerhouden om in hun gebeden dat te vragen, aangezien HaShem genade heeft voor vogels, Hij ook genade voor ons moet hebben. We weten de ware reden voor de mitswa niet, behalve dan dat het HaShems wil is. Bovendien wijst de Rambam erop dat als het een kwestie van barmhartigheid is, HaShem ons had moeten opdragen helemaal geen dieren te slachten of te eten! Dat gezegd hebbende, merkt de Rambam in Moreh Nevukhim (III:48) op dat het eigenlijk gaat om medeleven. Toch zijn we geneigd een andere zienswijze te volgen". De Rambam voegt eraan toe dat deze mitswa alleen van toepassing is als iemand die eieren of kuikens echt wil (of nodig heeft). In de meeste gevallen zal dit gebod ervoor zorgen dat de mens het hele nest onaangeroerd laat, omdat [de eieren] die hij mag meenemen in de regel niet geschikt zijn als voedsel. Dus als iemand niet van plan is de vogels daadwerkelijk op te eten, is het het beste om het nest met rust te laten.

Desondanks is het tegenwoordig in veel orthodoxe kringen gebruikelijk geworden om op een totaal tegenovergestelde manier over deze mitswa te denken. Dat het niets met mededogen te maken heeft, en dat het een mitswa is om de vogel weg te jagen of iemand de eieren wil opeten of niet. Dit zet de hele mitswa op zijn kop en lijkt, in plaats van een daad van mededogen, lijkt het een daad van onnodige wreedheid te zijn! Rabbi Natan Slifkin heeft twee verschillende benaderingen beschreven die Joodse denkers historisch gezien ten opzichte van dit gebod hebben gevolgd. Volgens de 'rationalistische' benadering is het doel van het gebod mededogen: óf om de moedervogel het leed te besparen dat haar eieren worden weggenomen, óf om de hebzucht te beperken die inherent is aan het doden van dieren voor eigen gebruik, of om een soortgelijke reden. Terwijl de 'mystieke' benadering het gebod ziet als een daad van wreedheid jegens de vogel in plaats van mededogen: in feite zorgt het lijden van de vogel ervoor dat HaShem het lijden van Israël door toedoen van zijn vijanden in ogenschouw neemt, en zo HaShem ertoe brengt Israël te redden.

Dit geschil heeft praktische gevolgen, aangezien de 'rationalistische' benadering bepaalt dat het gebod alleen kan worden gedaan als men van plan is de eieren op te eten (waardoor de

ללמד המקום

pijn van de vogels wordt geminimaliseerd wanneer pijn onvermijdelijk is), terwijl de 'mystieke' benadering Joden oproept om de vogel weg te jagen, zelfs als ze niet van plan zijn de eieren te pakken (waardoor de pijn van de vogels wordt gemaximaliseerd). Deze raadselachtige ontwikkeling is niet bijzonder nieuw, en in zijn monumentale werk Torah Temimah merkte Rabbi Baruch Epstein (1860-1941) over deze verzen in kwestie het volgende op: Over het algemeen ben ik verbaasd. Hoe zou iemand ooit kunnen denken dat de Torah ons opdraagt dit te doen, zelfs tegen Zijn wil in met betrekking tot de uitkomst? Want het is duidelijk en zonder enige twijfel dat een van de fundamentele redenen van deze mitswa in het algemeen is dat we niet wreed moeten zijn en de moeder moeten meenemen terwijl ze op haar jongen zit. En het is alleen omdat het uiteindelijke doel van alle schepselen is dat ze voor de mens zijn geschapen, net zoals het slachten van een dier (voor voedsel) is toegestaan, dat de Torah de mens toestaat de jongen op deze manier mee te nemen. Door de moeder vooraf weg te sturen, zodat ze niet zou zien dat haar jong werd weggenomen.

Voor rabbijn Epstein is de kwestie hier zo voor de hand liggend dat hij eenvoudigweg verbijsterd is over de manier waarop het op een tegenovergestelde manier wordt begrepen. Hij concludeert dat het natuurlijk het beste is om het nest gewoon met rust te laten! We ontdekken dat de overgrote meerderheid van de poskiem (halachische beslissers) door de geschiedenis heen het op een soortgelijke manier heeft begrepen, dat het uiteindelijk om mededogen gaat, en dat het niet nodig is de eieren weg te nemen, tenzij men absoluut van plan is er gebruik van te maken.

Als de shilu'ach ha'ken (שילוח הקן) kwestie zo duidelijk is, hoe komt het dan dat er zo'n enorm tegengestelde interpretatie is ontstaan? De belangrijkste reden is waarschijnlijk te wijten aan een aantal passages in de Zohar. De eerste passage, in Zohar Chadash (Midrash Ruth, Ma'amar Kan Tzipor), interpreteert deze Torah-verzen metaforisch: "Wanneer voor uw aangezicht een vogelnest op den weg voorkomt, (Devarim 22:6-7)...de twee vermeldingen van "wegsturen" verwijzen naar de Eerste en Tweede Tempel. De kuikens verwijzen naar de twaalf stammen van Israël hierboven, terwijl 'eieren' verwijst naar Israël hier beneden. En de Shechina schreeuwt het uit over haar kinderen, het 'nest' is teshuvah, de 'weg' is Rachel en de 'in welke boom dan ook' is de Shechina en op de grond' verwijst naar deze lagere wereld.

Met andere woorden, de kuikens of eieren verwijzen naar de zielen van Israël, en het feit dat ze in hun nest zitten, op hun thuisboom, onder de vleugels van hun moedervogel, symboliseert dat Israël teshuvah doet en zich vastklampt aan de Goddelijke Aanwezigheid. Maar wanneer de moeder wordt weggestuurd en haar baby's worden meegenomen, huilt ze om haar kinderen, net zoals de verbannen Shechina huilt om de verbannen zielen van Israël. (Op dezelfde manier huilt de ziel van Rachel Imenu, die "onderweg" werd begraven, om haar kinderen in ballingschap, zoals in Jeremia 31:15.) De Zohar blijft hier zeggen dat wanneer de moedervogel wordt weggejaagd, HaShems genade wordt gewekt, want "Zijn barmhartigheid rust op al Zijn scheppingen" Tehilim (Psalm) 145:9, en Hij heeft dan ook medelijden met Israël.

Vanuit kabbalistisch perspectief is het wegsturen van de moedervogel dus wreed, maar het dient om HaShems barmhartigheid voor Israël op te wekken. Als zodanig kan het vervullen van deze mitswa dienen om de uiteindelijke verlossing te bespoedigen. Om deze reden stonden sommige van de meer mystiek georiënteerde autoriteiten erop dat shilu'ach ha'ken

ללמד המקום

werden gedaan, ongeacht of iemand de eieren nodig heeft of niet. Maar tegelijkertijd is een van de eerste van de 613 mitswot het navolgen van HaShems wegen, en “net zoals HaShem barmhartig is, moet jij barmhartig zijn” (Sefer HaMitzvot). Dus iemand die op een vogelnest stuit en zich ervan weerhoudt de onschuldige schepselen schade toe te brengen, is genadig “voor al Zijn scheppingen”, en vervult daarmee ook een Torah mitswa! Bovendien zegt de Zohar dat de kuikens in het nest Israël vertegenwoordigen die teshuvah doet en zich aan HaShem vastklampt. Zou het dus niet beter zijn om deze kuikens daar te laten, zwevend onder HaShems vleugels Devarim (Deutr) 32:11, dan plaats daarvan ze in ballingschap te sturen?

HaShems “Nest”

Volgens ten minste één traditie (zoals in de Jemenitische Torah rollen) wordt de letter kuf in het woord ken (הקן “nest”) vergroot geschreven. Dit weerspiegelt de grote kuf die volgens alle tradities wordt vergroot in het woord ken van Tehilim (Psalm) 84:4. Dat vers in de Psalmen luidt: Gam tsipor matseá váyit, uderor ken la asher sháta efrochéha, et mizbechotécha Adonai Tsevaót malki velohai

גַּם צִפּוֹר מִצְאָה בֵּית וְדֵרוֹר קֵן לָהּ אֲשֶׁר שָׂתָה אֶפְרָחֶיהָ אֶת מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת מַלְכֵי וְאֱלֹהֵי
“Zelfs de vogel heeft een thuis gevonden, en de zwaluw een nest voor zichzelf waarin ze haar jongen kan plaatsen, vlakbij Uw altaar, Heer der heerscharen, mijn Koning en God.” Net als de vogels willen wij een ‘nest’ vlak naast HaShem hebben. Het volgende vers in deze psalm is de openingszin van Ashrei : “Gelukkig zijn zij die in Uw huis wonen; zij prijzen U voor altijd, sela!” Hoewel Ashrei Psalm 145 is, we introduceren het altijd met Psalm 84:5. Natuurlijk lezen we in Psalm 145 dat HaShem barmhartig is “over al Zijn scheppingen”, zoals vaak wordt aangehaald in discussies over shilu’ach ha’ken . Het idee achter deze onderling verbonden Psalmen is dat we allemaal voor altijd in HaShems huis willen wonen, onder Zijn vleugels. Want Hij is “Gelijk een arend zijn nest opwekt, over zijn jongen zweeft, zijn vleugelen uitbreidt, ze neemt en ze draagt op zijn vlerken ” (Devarim 32:11). Dit is symbolisch voor HaShems woonplaats, en op aarde is die plaats de Tempel, zoals geïmpliceerd door Tehilim (Psalm) 84:4.

Rabbeinoe Bechaye leert ons dat dit de geheime betekenis is van de grote kuf in het “nest” van dat betreffende vers. Om dit goed te begrijpen moeten we terugkijken naar een andere bijzondere kuf , in Bereshiet (Genesis). In Bereshiet 27:46 roept Rebekka het uit dat ze het absoluut gehad heeft met de immoraliteit die in haar huis werd gebracht (וַתֹּאמֶר רַבְקָה אֶל-יַצְחָק) (קָצַרְתִּי). De kuf in het woord katzi wordt altijd klein geschreven, en Rabbeinoe Bechaye merkt hier dan ook op dat dit komt omdat Rebekka profetisch voorzag dat de vernietiging van de tempels veroorzaakt zou worden door zulke immoraliteit. De kuf met een getalswaarde van 100, symboliseert de Tempel die 100 el lang was. (Megaleh Amukot voegt eraan toe, zoals geciteerd door rabbijn Dovid Leitner in zijn Understanding the Alef-Beis , dat de milui van kuf, קוף, 186 is de waarde van מקום (makom), een van de namen van HaShem, die Zijn aanwezigheid in de ruimte aanduidt.) Rabbeinu Bechaye introduceert vervolgens de grote kuf uit Tehilim (Psalm) 84. En dat deze is om ons te leren dat het een soort tegengif is voor de kleine kuf in Bereshiet (Genesis) 27. Terwijl de kleine kuf in Bereshiet (Genesis) de vernietiging van de Tempel vertegenwoordigt, duidt de grote kuf in de Tehilim (Psalm) de toekomstige wederopbouw aan.

Voorlopig blijft Hashems “woonplaats” in de hemel, omringd door de zielen van de rechtvaardigen. De Zohar (III, 196b) zegt inderdaad dat het vers in Tehilim (Psalm) 84 over de vogels in het nest verwijst naar alle rechtvaardige zielen in de hemel. Elders (Zohar II, 7b) wordt ons verteld dat de ziel van Mashiach zich op een hemelse plaats bevindt die tzippor wordt genoemd , het “Vogelnest”, in afwachting van de tijd waarop hij zal worden

ללמד המקום

opgeroepen om de verlossing in te luiden. Veel meer details worden gegeven in Zohar III, 164b, waar wordt gezegd dat wanneer Mashiach uit de Torah wil voorlezen, er twee adelaars over hem heen vliegen en hem versieren met een gouden kroon. De duiven die door Noach zijn gestuurd, zijn er ook, net als 'ofin dinoer, vlammeende feniksen. En spoedig zal de tijd aanbreken dat de ziel van de Mashiach naar deze wereld zal afdalen en de Tempel zal herbouwen HaShems "nest" op aarde. Kortom, al deze mystieke beelden leren dat shilua'ch ha'ken diep symbolisch zijn voor Israël's huidige ballingschap en toekomstige verlossing. Dus de vraag is hoe kunnen we dit allemaal samenvoegen? Wat is het juiste om te doen met een vogelnest? Aan de ene kant willen we niet onnodig wreed zijn tegen een levend wezen, noch willen we de eieren of kuikens sowieso opeten. Aan de andere kant is er echt iets mystieks aan het opwekken van HaShems mededogen en het bespoedigen van de verlossing. Het is belangrijk om te onthouden dat het medeleven vooral wordt gewekt wanneer de moedervogel in nood wegvliegt. Er is geen reden waarom ze niet kort daarna kan terugkeren en gelukkig herenigd kan worden met haar kuikens. De Misjna bevestigt dat er geen noodzaak is om de jongen weg te halen, en men heeft nog steeds de mitswa vervuld als de moeder terugkeert naar haar kinderen (Chullin12:3). In feite zou dat, gebaseerd op de mystieke Shechinah-symboliek zoals hierboven, de ideale manier zijn om te gaan! Laat de zielen van Israël herenigd worden met de Goddelijke Aanwezigheid. Dat is tenslotte het hele punt, omdat we hopen dat de ballingschap zal eindigen en dat de Tempel zal worden herbouwd.

Met dat in gedachten kunnen we misschien het volgende voorstellen: als je op een nest terecht komt, kun je net dichtbij genoeg komen om de moedervogel te laten wegvliegen, maar niet zo dichtbij dat het enige schade veroorzaakt, of voorkomt dat de moedervogel wegvliegt. Gebaseerd op een zorgvuldige overweging van al de bronnen, geloof ik dat dit voldoende is om de mitswa te vervullen. En daarbij tegelijkertijd de mitswa van het navolgen van HaShems mededogen te vervullen, en om de opwinding van goddelijke genade teweeg te brengen, zoals beschreven door de Zohar. Maar ook vrede hebben met de natuur in het algemeen.

Mogen we het allemaal verdienen om binnenkort getuige te zijn van de Laatste Verlossing!

Shabbat Shalom
Jaacov.